

Peygamber'i göremeyen Ebü't-Tamahân'ın klasik kaynaklarda ölüm tarihi hakkında bilgi verilmeden 200 yıl gibi uzun bir ömür sürdüğü belirtilirken (Ebü Hâtim es-Sicistânî, s. 57; İbn Hacer, I, 382) bazı çağdaş kaynaklarda 30 (650) yılı civarında öldüğü kaydedilir (*EI² Suppl.* [İng.], s. 37; Sezgin, II, 282). Ancak kaynağı bilinmeyen bu rivayet, uzun ömürlü olduğuna dair klasik kaynaklarda yer alan bilgiyle çelişmektedir (Muhammed Nâyif ed-Düleymî, s. 153-154).

Câhiliye döneminde ve sonrasında ah-lâki bozuk, canını tehlikeye atmaktan çekinmeyen, yağmacı ve hırsız bir kişi olduğu rivayet edilen Ebü't-Tamahân doğuştan şiir söyleme yeteneğine sahip, ifadesi düzgün ve fasih bir şairdir. Şiirlerinde çok hayatının etkisi görülür. Kendisinin bir divanı olduğu rivayet edilmişse de bu eseri günümüze kadar gelmemiştir. Edebî eserlerde yer alan şiirlerinin sayısı da azdır. Genellikle medih ve kahramanlık temalarını işlemiş olup hikmetle ilgili bazı şiirlerine de rastlanır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü Hâtim es-Sicistânî, *el-Mu'ammerün ve'l-veşâyâ*, Kahire 1323/1905, s. 57; İbn Kuteybe, *eş-Şi'r ve's-şu'arâ*, s. 348-349; Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğâni*, XIII, 3-16; Âmidî, *el-Mü'telif*, s. 149; İbn Hacer, *el-İşâbe*, I, 381-382; Abdülkâdir el-Bağdâdî, *Hizânetü'l-edeb*, VIII, 92-96; Sezgin, *GAS*, II, 282; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, I, 315-317; Abdülhalim Hifnî, *Şi'rü's-Se'âlik*, Kahire 1987, s. 125; Yahyâ el-Cübürî, *Kaşâ'idü Câhiliyye nâdire*, Beyrut 1408/1988, s. 209-222; Muhammed Nâyif ed-Düleymî, "Ebü't-Tamahân el-Kaynî: hayâtühü ve mâ tebkâ min şî'rih", *el-Mevrid*, XVII/3, Bağdad 1988, s. 153-173; A. Fishcher, "Kayn", *IA*, VI, 466; "Abu'l-Tamahân al-Kaynî", *EI² Suppl.* (İng.), s. 37.

NECATİ KARA

EBÜ't-TAYYİB el-LUGAVİ

(أبو الطيب اللغوي)

Ebü't-Tayyib Abdülvâhid
b. Alî el-Halebî
(ö. 351/962)

Lugat ve nahiv âlimi.

Abbâsî halifesi Mu'tazid-Billâh zamanında (892-902) Askerimükrem'de doğdu. İlk öğrenimini burada yaptı ve Ebü Hilâl el-Askerî ile birlikte onun dayısı Ebü Ahmed Hasan b. Abdullah el-Askerî'den ders aldı. Daha sonra Bağdat'a gitti. Ebü Ali el-Kâfî ve İbn Hâleveyh ile beraber Gulâm Sa'leb diye tanınan Ebü Ömer ez-Zâhid'in ve ayrıca Ebü Bekir es-Sûlî'nin derslerine devam etti. Bu iki hocanın yanında uzun süre kalarak dil, edebiyat ve

özellikle lugat konularında kendini yetiştirdi.

Bir müddet sonra Seyfûdevle el-Hamdânî'nin himayesinde Fârâbî, Ebü Ali el-Fârisî, İbn Cinnî, Küşâcım, İbn Nübâte el-Hatîb, Ebü't-Tayyib el-Mütenebbî, Serî er-Raffâ gibi kendi alanlarında tanınmış şahsiyetlerin bir araya geldiği önemli bir ilim merkezi olan Halep'e yerleşti. Burada lugat ilmi alanındaki bilgisiyyle temayüz etti ve "Lugavî" nisbesiyyle tanındı. Bağdat'taki ders arkadaşı İbn Hâleveyh ile aralarında rekabet bulunan Ebü't-Tayyib, dostu Mütenebbî ile İbn Hâleveyh arasındaki tartışmalarda İbn Cinnî ile birlikte Mütenebbî'yi destekledi. Ebü'l-Alâ el-Maarrî'nin *Risâletü'l-gufrân*'ının yazılmasına vesile olan İbnü'l-Kârih'ten başka herhangi bir talebesi bilinmemektedir.

Ebü't-Tayyib, Halep'in Bizanslılar tarafından zapt edildiği 22 Zilkade 351 (22 Aralık 962) tarihinde babası ile birlikte şehid edilmiş ve bu sırada eserlerinin çoğu kaybolmuştur.

Eserleri. 1. *Merâtibü'n-naşviyyîn*. Ebü Bekir ez-Zübeydî'nin (ö. 379/989) *Tabakâtü'n-naşviyyîn ve'l-lugaviyyîn* (Kahire 1954) adlı eseriyle birlikte, sonradan Yâkût el-Hamevî, Kıftî ve Süyûtî tarafından kaleme alınan dil ve edebiyat âlimleri hakkındaki eserlerin en önemli kaynağıdır. Müellif bu kitabında nahiv ilminin doğuşunu ve Ebü'l-Esved ed-Düelî'den başlayarak Basra ve Küfe mekteplerinin önemli simalarını tanıtır. Âlimlerin hayatına ait ayrıntılardan ziyade genel olarak ilmî kabiliyet ve dereceleri, hoca-talebe ilişkileri, hangi konuda mütehasıs oldukları, rivayet bakımından güven durumları ve önemli eserleri hakkında özlü bilgiler vermektedir. Eserin sonunda, Medine ve Mekke'de yetişen birkaç dilciden söz ederek Bağdat'ın bu konudaki durumuyla ilgili kısa bir değerlendirme yapmaktadır. Altmış nahivci hakkında bilgi veren eser Muhammed Ebü'l-Fazl İbrâhim tarafından neşredilmiştir (Kahire 1375/1955, 1974). 2. *Kitâbü'l-İbdâl*. Şekil bakımından birbirine yakın olan, köklerinde mevcut tek harften ibaret farklılığın anlam değişikliğine yol açmadığı kelimeleri ihtiva eden bir sözlüktür. İbnü's-Sikkî'tin *Kitâbü'l-Çalb ve'l-ibdâl* adlı eserinden sonra sahasında en hacimli kitap olup İzzeddin et-Tenühî tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Dımaşk 1379-1380/1960-1961). 3. *Şecerü'd-dür*. Kelimelerin zincirleme olarak birbirleriyle izah edildiği "müdühal",

"mütedâhal" veya "müsel" denilen türde bir sözlüktür. Eserde her kelime "şecer" adı verilen bir ana bölümde ele alınarak arka arkaya yüz kelimeyle, diğer farklı anlamları ise "fer" denilen çeşitli alt başlıklarda zincirleme onar kelimeyle açıklanmaktadır. Eseri Muhammed Abdülcevâd neşretmiştir (Kahire 1957, 1968, 1985). 4. *Kitâbü'l-Ezdâd fî kelâmi'l-Ârab*. Karşit anlamlı kelimelere dair olup İzzet Hasan tarafından iki cilt halinde yayımlanmıştır (Dımaşk 1963). 5. *el-İtbâ' fî'l-luğa*. Sözü tekit ve takviye için çok defa önceki kelimenin ilk harfinin değiştirilmesiyle elde edilen aynı vezin ve kafiyede iki kelimenin peşpeşe kullanılması (ikileme, tekrar) ile ilgilidir. Eseri İzzeddin et-Tenühî neşretmiştir (Dımaşk 1961). 6. *el-Müşennâ fî'l-luğa*. Tesniye (ikil) kalıbındaki kelimelere dair olan bu eser de İzzeddin et-Tenühî tarafından yayımlanmıştır (Dımaşk 1960).

Kaynaklarda Ebü't-Tayyib'in *Kitâbü'l-Firâk* (*Kitâbü'l-Furâk*) adlı bir eserinden de söz edilmekte, yazdığı bazı şiirler ise pek güçlü sayılmamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü't-Tayyib el-Lugavî, *Kitâbü'l-İbdâl* (nşr. İzzeddin et-Tenühî), Dımaşk 1379/1960, nâşirin mukaddimesi, I, 5-71; a.m.lf., *Şecerü'd-dür* (nşr. Muhammed Abdülcevâd), Kahire 1968, nâşirin mukaddimesi, s. 18-24; a.m.lf., *Merâtibü'n-naşviyyîn* (nşr. Muhammed Ebü'l-Fazl), Kahire 1375/1955, nâşirin mukaddimesi, s. 3-7; Ebü'l-Alâ el-Maarrî, *Risâletü'l-gufrân* (nşr. Âişe Abdurrahman), Kahire 1397/1977, s. 550-552; Süyûtî, *Buğyetü'l-uu'ât*, II, 120; *Keşfü'z-zunân*, II, 1650; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 190; *İzâhu'l-meknân*, II, 40, 406; *Hediyetü'l-ârifîn*, I, 633; Zirikî, *el-A'âm*, IV, 325; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifîn*, VI, 210; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, II, 455-457; *Ma'a'l-Mektebe*, s. 173-174; Abdülbâkî b. Abdülmecîd el-Yemânî, *İşâretü't-ta'yîn fî terâcimi'n-nühât ve'l-lugaviyyîn* (nşr. Abdülmecîd Diyâb), Riyad 1406/1986, s. 197-198; İzzeddin et-Tenühî, "Ebü't-Tayyib el-Lugavî el-Halebî", *MMLAdm.*, XXIX (1954), s. 175-183; *MIDEO*, III (1956), s. 195; M. W. Mirza, "Kitâb al-İbdâl", *IC*, XXXVI/3 (1962), s. 228-229; Jaakko Hämeen-Anttila, "Lexical ibdâl (Abü't-Tayyib al-Lugahawî and his Kitâb al-İbdâl)", *SO*, LXXI (1993), s. 69-73; G. Troupeau, "Abu'l-Tayyib al-Lughavî", *EI² Suppl.* (İng.), s. 37-38.

M. REŞİT ÖZBALIKÇI

EBÜ't-TAYYİB el-MÜTENEBBİ

(bk. MÜTENEBBİ).

EBÜ't-TAYYİB et-TABERİ

(bk. TABERİ, Ebü't-Tayyib).